

Дослідження впливу факторів диференціації на розподіл доходів населення

Семенченко А. В., к.е.н., викладач кафедри економіки та соціальних наук ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Вступ.Перехід української економіки до ринкових відносин призвів до різкої соціальної диференціації суспільства. Нерідко непередбачувані, перехідні процеси до ринкової економіки, які відбуваються в Україні, вимагають вивчення стану та перспектив розвитку соціальної диференціації та запровадження науково обґрунтованих заходів щодо її регулювання.

Питання проблем диференціації доходів населення в Україні та за її межами, особливостей формування, регулювання доходів в перехідних економіках активно функціонують та досліджуються в економічній літературі.Цю проблему вивчали та вивчають такі українські та зарубіжні вчені, як Е.Де Сото, Б. Даллаго, Г. Абадинскита, Д.Богиня, В.Колот, А. Баланда[1], Н. Абакумова [2], В. Мандибура[5], А.Булатова[7].

Мета статті полягає в дослідженні впливу факторів диференціації на первинний на вторинний розподіл доходів населення та обґрунтуванні перегляду факторів диференціації за стадіями розподілу доходів.

Для вивчення та визначення ефективних важелів регулювання стратифікації доходів населення необхідно визначити фактори, що впливають на це явище. Українські вчені [1, с. 91] наводять наступні фактори соціальної стратифікації суспільства: розходження в індивідуальних здібностях; початковий добробут домогосподарств і їхні інвестиційні можливості; диференціація в оплаті кваліфікованої і некваліфікованої праці; демографічні особливості і мобільність домогосподарств; розвиненість системи соціального захисту; попит на кваліфіковану працю; нерівність між міським і сільським населенням. Враховуючи соціально-економічні особливості країн перехідного періоду, до вище перерахованих додають ще низку факторів: приватизація

підприємств; лібералізація цін, заробітної плати, торгівлі і ринку; лібералізація фінансових ринків; заробітки в тіньовій економіці; податкова реформа; реформа системи соціального захисту; нерівність в оплаті праці по галузях і регіонах; поширення бідності. Автор вважає, що такий перелік факторів не достатньо повний. Досліджуючи фактори впливу на розмір та відмінності в доходах населення Н. М. Абакумова та Р. Я. Подовалова здійснили наступне групування [2, с. 224]: 1) соціально-політичні; 2) соціально-демографічні (стать, вік, витривалість, наявність таланту і здібностей); 3) соціально-професійні (професія, спеціальність, освіта, кваліфікація, досвід і т.п.); 4) соціально-статусні (зайнятий чи незайнятий суспільно корисною діяльністю; дитина, учень, найманий робітник, господар власності, підприємець, фермер, вільний художник, пенсіонер, інвалід і т.д.); 5) соціально-економічні (рід занять чи діяльності, вид виробництва, умови праці і т.д.). На відміну від попередньої, наведена класифікація факторів, що впливають на диференціацію доходів, має соціальний характер. Це можна пояснити зв'язком всіх факторів із соціальною політикою, соціальною орієнтацією суспільства та окремих соціумів.

На сьогодні оплата праці залишається основним джерелом доходу більшої частини населення (табл. 1.1), тому необхідно окремо розглянути механізм та фактори її диференціації. В умовах планової економіки його описали Н. М. Рімашевська та М. Е. Рабкіна [3, с. 267].

Таблиця 1.1

Динаміка доходів населення України в 2012 – 2017 рр.

Показник	Роки					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Доходи – всього, %	106,2	123,1	113,6	111,1	105,3	106,4
Заробітна плата	102,6	125,7	115,9	112,1	104,0	107,6
Прибуток та змішаний дохід	100,1	124,2	124,1	106,1	107,9	109,0
Доходи від власності, одержані	122,6	164,4	100,3	109,7	103,3	105,6
Соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти	111,2	116,2	109,4	112,3	106,0	107,2
в тому числі:						
- соціальні допомоги	111,0	116,5	110,8	114,2	107,4	102,5
- інші одержані поточні трансферти	124,9	99,8	97,9	81,4	107,4	109,2
- соціальні трансферти в натурі	108,3	120,2	109,7	116,8	103,5	104,8

У сучасних умовах механізм розподілу заробітної плати в основному змінився мало, адже у ринковій економіці, як і у плановій, існують ті ж регулятори розподільчих відносин: мінімальна і середня заробітна плата.

З переходом до ринкових відносин з'явилися нові фактори, що впливають на оплату праці, а деякі фактори втратили своє значення, тому необхідно розглянути розподіл оплати праці, враховуючи згадані фактори. На нашу думку, вплив факторів на диференціацію грошових доходів населення доцільно розглядати за стадіями розподілу доходів. Структурно вплив факторів на диференціацію грошових доходів населення можна представити наступним чином (рис. 1.1).

На першому рівні розподілу створеного продукту відбувається первинний розподіл доходів за факторами виробництва – на оплату праці, дохід від власності (дивіденди, відсотки, рента), дохід від підприємницької діяльності (прибуток, змішаний дохід). На цьому рівні основними факторами, що впливають на розподіл доходів, є: макроекономічні (соціально-політичні), інституціональні (рівень розвитку інститутів, що забезпечують діяльність всієї економічної системи), соціально-економічні (ВВП, ціни, рівень безробіття, доходи, витрати), соціально-статусні (власник, підприємець, працівник).

Спочатку відбувається процес розподілу всіх працівників за категоріями праці, який, у термінах теорії ймовірності, носить нормальний характер. На розподіл населення за якістю праці діють такі фактори: розходження в індивідуальних здібностях, схильностях, перевагах, наявності таланту; соціально-професійні (освіта, професія, спеціальність, рівень кваліфікації, досвід і т.д.); демографічні (стать, вік, витривалість, стан здоров'я і т.д.); фактори, що пов'язані з прикладанням праці (сфера зайнятості, вид виробництва, умови праці і т.д.).

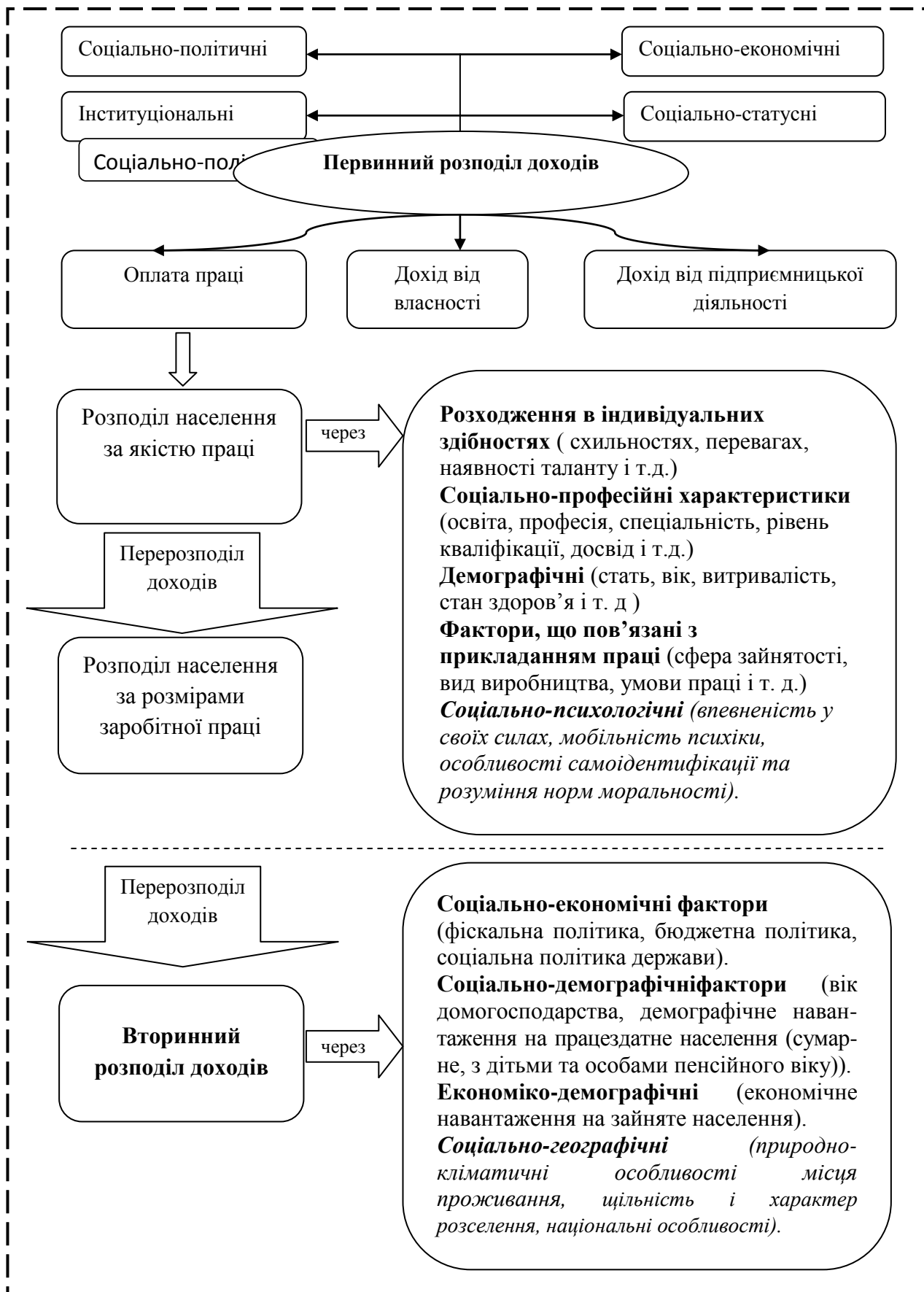

Рис. 1.1. Вплив факторів диференціації на первинний та вторинний розподіл доходів населення

При переході від якості праці до категорій заробітної плати форма розподілу змінюється, оскільки формування заробітної плати належить до мультиплікативних процесів. Численні фактори, що визначають якість праці, діють таким чином, що поява кожного нового посилює ефект попереднього. Наприклад, освіта та досвід працівника, кваліфікація і особливі умови праці. В цьому випадку при переході до вищої категорії якості праці абсолютний приріст заробітної плати залежить від вже досягнутого рівня і відбувається в геометричній прогресії. Далі під дією випадкових причин, що не мають відношення до кваліфікації (і відображається в надбавках, доплатах, преміях і т.д.), утворюється неперервний розподіл працівників за розміром нарахованої заробітної плати.

Таким чином, розподіл доходів відбувається під впливом двох груп факторів: основних (відносно стійких) і постійних (якість праці), та другорядних, що стосуються тільки окремого випадку (випадкові обставини). В цілому, розподіл заробітної плати є поєднанням закономірної диференціації оплати праці з випадковою варіацією.

На наступному рівні відбувається перерозподіл отриманих доходів через систему збору податків з юридичних та фізичних осіб, сплати внесків до фондів соціального страхування, соціальних виплат, дотацій, субсидій населенню, перерозподілу доходів всередині домогосподарств та формування індивідуального розподілу доходів населення. Він формується під впливом соціально-економічних (фіскальна політика, бюджетна політика, соціальна політика держави), соціально-демографічних (вік домогосподарства, демографічне навантаження на працездатне населення (сумарне, з дітьми та особами пенсійного віку)), економіко-демографічних (економічне навантаження незайнятого населення на зайняте), соціально-географічних (природно-кліматичні особливості місця проживання, щільність і характер розселення, національні особливості) та інших факторів [4].

Грошові доходи проходять такі стадії процесу відтворення, як утворення, первинний розподіл, перерозподіл, формування кінцевих доходів, використання

наявних доходів для фінансування кінцевого споживання та заощадження. Ці стадії досліджуються на макроекономічному рівні, а характеристики обсягів та структури доходів на кожній стадії будуть характеризувати різні сторони економічної поведінки домогосподарств: утворення доходів, формування кінцевих доходів (податкові та ін. сплати), використання кінцевих доходів на споживання та накопичення. На стадії утворення та розподілу первинних доходів доходи домашніх господарств – це, перш за все, оплата праці найманих працівників, змішаний дохід домашніх господарств від власної виробничої діяльності та доходи від власності. Всі ці доходи виплачуються домашнім господарствам із доданої вартості, створеної в процесі виробництва. На етапі вторинного розподілу доходів первинні доходи домогосподарств перетворюються в наявний дохід за рахунок отримання трансфертів та сплати податків. Стадія перерозподілу доходів у натурі та використання скоректованого наявного доходу у натурі передбачає взаємодію державних установ та некомерційних організацій, що обслуговують населення [5, с. 165].

До перерахованих факторів необхідно додати такі, що пов'язані зі станом економіки в цілому у країні. Перехід до соціально-ринкових відносин веде до змін у трудовій, фінансово-кредитній, правовій, інвестиційній, технічній, соціально-побутовій сферах діяльності суспільства. Демоніполізація економіки, розвиток різних форм власності призводить до змін у розподільчих відносинах. Загальна соціально-економічна ситуація в значній мірі визначає напрямок та силу дії інших факторів, що впливають на розшарування працівників за рівнем доходів [6, с. 27].

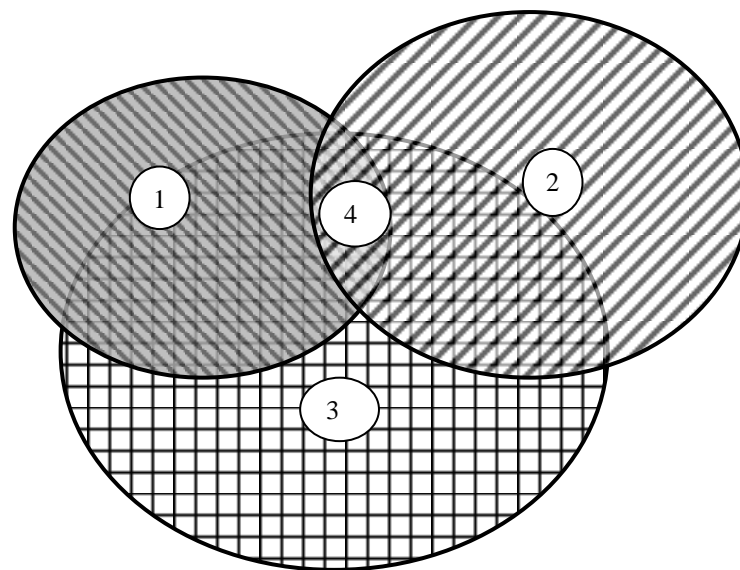
На думку українських учених-економістів для трансформаційної економіки України регулювання доходів населення на основі концепції СНР має важливе значення. Проте сучасний стан інформаційно-статистичної бази СНР не дозволяє побудувати основні рахунки і дезагрегувати зведені по сектору населення показники. В сучасному суспільстві без наукових знань реальної соціальної структури, характеру розподілу цінностей між різними групами і ступеня нерівності між ними неможливо зрозуміти, як функціонує і

розвивається суспільство. Сукупність знань, які характеризують саме ці аспекти соціального життя, відноситься сучасними вченими до теорії соціальної стратифікації.

Соціологи по-різному підходять до тлумачення поняття «середній клас», використовуючи неоднакові параметри для його виділення. Як правило, такі параметри як «середній рівень доходів», «усвідомлення себе як представника саме середнього класу» є занадто нечіткими і однобокими.

Очевидно, має сенс пошук інтегрального параметру оцінки приналежності до середнього класу [7, с. 366].

Ідентифікація середнього класу одночасно за середнім рівнем доходів, вищою освітою та високим соціальним статусом дає досить низьку цифру – 10% населення країни (рис. 1.2).

 1 – населення, чиє матеріально-майнове становище відповідає трактуванню середнього класу в Україні (приблизно 35%);

 2 – населення з високим професійно-освітнім статусом (близько 40%);

 3 – населення, яке ідентифікує себе із середнім класом (близько 45%);

 4 – населення, що відповідає практично всім критеріям середнього класу, тобто утворює його «ядро» (приблизно 10%).

Рис. 1.2. Склад середніх верств населення за 2017 рік

Приналежність до середнього класу в сучасній Україні з певними обмеженнями визначається за такими ознаками: середні доходи, власність (передусім на нерухомість – житло, землю, засоби виробництва), високий рівень професійно-освітньої підготовки та високий соціальний статус, ідентифікація себе як представника середнього класу. Серед характерних ознак середнього класу – наявність у його представників певних матеріальних цінностей: приватний будинок або велика квартира, машина, відеотехніка, побутові прилади довготривалого вжитку, сучасні меблі; можливість раз на рік відпочивати всією сім'єю; можливість отримання якісної освіти тощо. Якщо 70% новостворених сімей за 10 років досягають таких стандартів, то це означає, що в країні створене підґрунтя для формування середнього класу [8].

В умовах сьогодення існує велике розмаїття соціальних структур, що дає підстави для розгляду та виділення двох варіантів: суспільства, в якому основним шаром населення є середній клас, і соціально поляризованого суспільства, яке має дві головні соціальні групи – багаті та бідні (перше – це європейське суспільство, а друге – латиноамериканське суспільство).

В сучасній Україні мають місце такі принципи соціального розвитку, як прагнення побудувати демократичну державу із соціально орієнтованою ринковою економікою, яке передбачає формування та розвиток відповідної соціальної структури, великої диференціації в доходах населення і численного середнього класу [9, с. 157].

Відомо, що соціальна поляризація може спростувати розвиток демократичних засад державного устрою, побудову соціально орієнтованої економіки, становлення України як стабільної міцної держави, оскільки потужними її наслідками є:

- 1) безконтрольність дій владних структур всіх рівнів тоді, коли влада представляє інтереси відповідних верств населення – соціальна поляризація обов'язково призводить до того, що у законодавчій та у виконавчій владі домінують представники або олігархів, або бідних;

- 2) масштабна бідність;

3) зосередження капіталів і влади у відносно нечисленних колах – відповідно результатами економічного зростання користується вельми обмежена частка населення, а економічний спад призводить до значного погіршення матеріального становища численних верств;

4) погіршення становища щодо питань корупції – неминучепришвидшення процесу первинного накопичення капіталу не могло здійснюватись іншим шляхом, крім розподілу колишньої державної власності під контролем чиновників [10].

Висновок. Таким чином, стратифікація населення за рівнем доходів складається під дією макроекономічних факторів. Якщо в розвинутих державах велике значення мають індивідуальні фактори, коли більшість населення має однакові стартові можливості отримання доходів, то в нашій державі значну роль відіграють макроекономічні, коли існують значні структурні диспропорції в економіці та значно обмежений доступ більшості населення до економічних факторів виробництва, тобто до можливості отримання доходів.

Головна складова громадянського суспільства є потужний і численний середній клас, який виступає основою соціальної стабільності в сучасному світі. Середній клас формує державний та місцеві бюджети, так як виступає основним платником податків. Він визначає споживчу поведінку населення і внутрішній ринок країни, через накопичення та участь у різноманітних системах страхування забезпечує інвестиційний потенціал, завдяки домінуванню в громадських та політичних організаціях визначає поведінку електорату і значною мірою формує моральні стандарти суспільства, шляхом участі у виборчому процесі виконує функції носія демократії та політичних свобод.

Тобто, можемо зробити висновок, що наявність сформованого середнього класу є головною ознакою демократичної держави з ринковою економікою і розвиненим сучасним суспільством.

Список використаних джерел

1. Баланда А. Л. Диференціація населення України за рівнем доходів та її вплив на соціальну напругу / А. Л. Баланда // Вісник БУМіБ. – 2008. – № 4 (4). – С. 91-95.
2. Абакумова Н. М. Политика доходов и заработной платы: учеб.пособие / Н. М. Абакумова, Р. Я. Подовалова. – Новосибирская гос. Академия экономики и управления. – М.: Инфра-С, 2002. – 224 с.
3. Рабкина Н. Е. Основы дифференциации заработной платы и доходов населения / Н. Е. Рабкина, Н. М. Римашевская. – М. : Экономика, 2002. – 288 с.
4. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>. – Назва з екрану.
5. Мандибура В. О. Рівень життя населення України та проблеми реформування механізмів його регулювання. – К.: Вища шк., 2008. – 165 с.
6. Новіков В. М. Формування і прогнозування доходів населення / В. М. Новіков // Україна: аспекти праці. – 2002. – № 3. – С. 25-29.
7. Булатова А.С. Світова економіка: підручник / А.С. Булатова – М.: Економіст, 2004 – 366 с.
8. Національний інститут стратегічних досліджень // [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://old.niss.gov.ua/book/tyn_ekon/10.htm. – Назва з екрану.
9. Гончарова С. Ю. Концепція стратифікації в умовах трансформації українського суспільства / С. Ю. Гончарова, А. В. Семенченко // Вісник НТУ «ХП». – Х. : НТУ «ХП». – 2014. – № 45 (1088). – С. 157-163.
10. Кролевець О. А. Державне регулювання доходів населення в контексті формування середнього класу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством»

/ О. А. Кролевець; Нац. акад. наук України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк :
[б. в.], 2010. – 20 с.

Анотація

Семенченко Аліна Володимирівна, к.е.н., викладач кафедри економіки та соціальних наук ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Дослідження впливу факторів диференціації на розподіл доходів населення

Мета статті полягає в дослідженні впливу факторів диференціації на первинний та вторинний розподіл доходів населення та обґрунтуванні перегляду факторів диференціації за стадіями розподілу доходів.

Автор вважає, що до перерахованих в роботі факторів необхідно додати такі, що пов'язані зі станом економіки в цілому у країні. Перехід до соціально-ринкових відносин веде до змін у трудовій, фінансово-кредитній, правовій, інвестиційній, технічній, соціально-побутовій сферах діяльності суспільства. Демоніполізація економіки, розвиток різних форм власності призводить до змін у розподільчих відносинах. Загальна соціально-економічна ситуація в значній мірі визначає напрямок та силу дії інших факторів, що впливають на розшарування працівників за рівнем доходів.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення завдань, основними з них є: дослідження диференціації доходів; визначення впливу факторів диференціації на первинний та вторинний розподіл доходів населення; аналіз факторів диференціації за стадіями розподілу доходів.

Ключові слова:

фактори, диференціація, доходи населення, розподіл, стратифікація.

Аннотация

Семенченко Алина Владимировна, к.э.н., преподаватель кафедры экономики и социальных наук ХНЭУ им. С. Кузнеця

Исследование влияния факторов дифференциации на распределение доходов населения

Цель статьи заключается в исследовании влияния факторов дифференциации на первичное и вторичное распределение доходов и обосновании просмотра факторов дифференциации по стадиям распределения доходов. Автор считает, что к перечисленным в работе факторам необходимо добавить такие, которые связаны с состоянием экономики в целом в стране. Переход к социально-рыночным отношениям ведет к изменениям в трудовой, финансово-кредитной, правовой, инвестиционной, технической, социально-бытовой сферах деятельности общества. Демонополизация экономики, развитие различных форм собственности приводит к изменениям в распределительных отношениях. Общая социально-экономическая ситуация в значительной степени определяет направление и силу действия других факторов, влияющих на расслоение работников по уровню доходов.

Достижение поставленной цели обусловило необходимость решения задач, основными из них являются: исследование дифференциации доходов; определение влияния факторов дифференциации на первичный на вторичный распределение доходов населения; анализ факторов дифференциации по стадиям распределения доходов.

Ключевые слова:

факторы, дифференциация, доходы населения, распределение, стратификация.

Відомості про автора

Семенченко Аліна Володимирівна, к.е.н., викладач кафедри економіки та соціальних наук ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Контактна інформація: 095-400-47-80, alya_semenchenko@ukr.net

Офіційне написання на англійській мові:

SemenchenkoAlinaV.

Контактна особа: Семенченко Аліна Володимирівна

alya_semenchenko@ukr.net, тел. моб. 095-400-47-80

Представлений матеріал раніше не публікувався та в інші видання не

направлявсья.